

Paper Presented.

ISTANBUL POLICY CENTER-SABANCI UNIVERSITY-STIFTUNG MERCATOR
INITIATIVE

cordially invites you to a workshop on

“Turkey’s Migration Policy from 2002 to 2012: An Assessment of the AKP’s Reforms”

Saturday, February 16, 2013, İstanbul

Egemenlik Kavramındaki Değişimler –

Changes in the Concept of Territory

Yıllardır sınır çalışırım: Bu çalışmalar bana devlet, egemenlik ve vatan vb. konularda kalıp sorulardan ziyade; meseleye karışı taraftan bakma şansını veriyor. Görünen o ki, bütün devletler, göçle vatanını değiştirmiş olanlara **‘kendi kocasını bırakıp, bir başka kocaya kaçmış’** muamelesi yapıyorlar.

Çağımızda bir mitos var: herkes heryere gidiyor-muş. Herkes yerinden olmuş-muş ve sanki göç insanlığın başlangıcından bu yana sanki onun ayrılmaz doğasıymış gibi. Sınırsızlık, egemensizlikleştirme vs. hayli yaygın bir retorik.

It thus postdates the notion of the state, and unlike politics itself, comes from Roman, rather than Greek roots. Yet today territory, politics and governance interrelate in complicated ways, such that it is difficult to conceive of the latter two without some kind of territorial basis, extent or limit.

This article discusses these questions in four stages. First, it outlines what Foucault does say about territory, in indicates why it is misleading. Second, it answers the question of what Foucault might offer to a more adequate history of territory. Third, it briefly discusses some alternative accounts of the history of ideas and outlines the contours of the birth of territory, drawing on the wider study. Finally it returns to these opening questions and offers some brief, necessarily inadequate, thoughts on them in the light of this historical work.

Gerçekten öyle mi?

İng. vatandaşlarının %74’ünün doğduğu yerden en fazla beş mil uzakta öldüğünü kanıtıyor araştırmalar. Üniversite öğrencilerinin akışı, vasıflı ve vasıfsız işçi akışları, yerinden edilmelerin göçleri ve 1990lara kadar ekonomi mahreçli göçler üzerine hayli

çalışma var. Bunların ağırlıklı bir kısmı da yoksul olan herkesin sanki AB veya ABD'ye kapağı atmak için çıldırdığını, gelenin de refah içinde yaşadığını, üstelik sosyal refah sistemlerini ve devletleri istismar ettiğini göstermekte mahirler.

Gerçekten öyle midir? Göçler ve sürgünün sınıfsal karakteri üzerine hala pek çok çalışma yapılmayı bekliyor. Avrupa içindeki yoksulluk ve göç akışları, beyaz yakalılarının göçleri vb. konu hala çalışılmayı bekliyor. İnsanların yaşamak istedikleri yeri seçmeleri vazgeçilmez ve asgari insan hakkıdır. Oysa bugün, liberal hakların en asgarisi olan kalmak ve gitmek hakkını özgürce seçmekte, halklar çok zorlanıyorlar. Göçün yasakları sürekli artıyor. **Halklar, kalmanın ve yaşamının zulmü ile; gitmenin ve yok sayılmanın zalimliği arasında giderek daha çok sıkışıyorlar.**

Bugünkü konumuzun AB'nin göç politikalarına uyumunda Türkiye'ye eleştirileri olarak zeminlenmesi şaşırtıcı değildir: zira AB, göç politikaları hususunda, kendi kurucu devlet hukukunu hayli zamandır değiştirmiştir ve **şimdi bu değişmeye hangi ülkelerin uyum sağlayacağını ölçmeye ve zorlamaya çalışmaktadır.**

AB'nin son muktesabatıyla ilgili olarak Türkiye'ye yönlendirdiği eleştirileri; başka bir açıdan **Göçü çeken ülkelerin devlet kurucu hukuklarındaki değişmeler açısından** eleştirel olarak ele alacağım.

Temel tezim küresel çağdaki göçmen politikası olgusunun, retorik olarak Ortaçağ'ın son dönemlerine benzetilmeye çalışılsa da, **esas olarak Kıta Avrupası ülkelerindeki Roma hukukunun çökmesiyle ilgili olarak geliştiğini gösterebilmek.**

Bunu yaparken de Hem Yerasimos'un hem de S. Elden'in geliştirdikleri territory¹ kavramlarını kullanacağım. Territory, şimdilerde de en çok tartışılarak gelişmeye devam eden bir kavram: Egemenlik için çarpışan ama bir devlet edinmek için uğraşmayan pek çok örnek var: Örneğin Bağımsız Kürdistan kampanyaları, Doğu-Timor'un bağımsızlığı için, Batı Sahra'nın, Tibet'in, Doğu Türkistan'ın uzun soluklu çekişmeleri, pek çok örne, bir devlet tarafından alınmış olsa da egemenlik kontrolünü talep edenlerin hikayesiyle dolu. Ne için savaşıyorlar: Bölünme, haritalanma, tanınma, pay alma, ya da dönüşüm için? Çoğunlukla ulusçu bir çatışma ile karakterize edilseler de, asıl çatışma bir mekanın kontrolünü ele geçirmekle ilgilidir. Ancak (Elden. 2012. 1) böylesi bir iddia ne tuhaftır: **Bir toprak parçasının bir kısmının asıl sahibi olduğu iddiaları nereden geliyor?** Bu karmaşanın ardındaki sahiplik meselesi ile egemenlik kontrolü arasındaki ilişkilere bakmakta yarar var: Territory, kökeni Yunancadan ziyade Roma'ya ait bir kavram ve 17. Yy a kadar politik kuramların merkezinde değildi. Bugün ise, territory, politika ile yönetim ve yönetim alanlarının en gözde ve en çok tartışılan kavramlarından birisi.

¹ STUART ELDEN 2012How Should We Do the History of Territory?. *Territory, Politics, Governance*, 2013
<http://dx.doi.org/10.1080/21622671.2012.733317>

Örneğin Foucault buna şöyle çeşitlemelerle karşılık veriyor (1976) “ Territory, şüphesiz bir coğrafi mevhumdur, ama öncelikle de bir politik yargısı da vardır: saha bir iktidar tarafından kontrol edilmektedir. Alan: ekonomik bir yargı mevhumu taşır. Yerinden etme: bir nüfusu bildirir, ordunun ya da bir birliğin yerinden ettiği bir nüfustur. Domain ise siyasi bir yargının mevhumunu taşır. Toprak tarihi bir coğrafya mavhumu taşır. Bölge: ekonomik, yönetsel ve askeri bir mevhumu içerir. Ufuk resimseldir ama aynı zamanda stratejik bir mevhum da içerir. (akt Elden, 2012: 3)1994, III, p. 32, 2007b, pp. 176–177)

Territory is no doubt a geographical notion, but it's first of all a juridico-political one: the area controlled by a certain kind of power. Field is an economico-juridical notion. **Displacement:**

what displaces itself is an army, a squadron, a population. **Domain [domaine]** is a juridico-political notion. **Soil is** a historico-geological notion. **Region is** a fiscal, administrative, military notion. Horizon is a pictorial, but also a strategic notion. (1994, III, p. 32, 2007b, pp. 176–177)

Şimdi bu territory'nin nasıl iktidar ile ilişkilendiğine bakmamız gerekiyor:

SINIRLAR VE UÇLAR:

SINIR ÖTEYE GEÇMENİN ÖNKOŞULUDUR VE DUVAR DA AŞMAK İÇİN YARATILMIŞTIR. (YERASİMOS, 1997, 1998, FOL, SAYI: 7. S: 34-37).

Dolayısıyla özgürlük, kişinin kendi sınırlarını tanımlayabilmesi, onlara sahip çıkmasıdır. Bağımlılık ise sınırın tanımının başkalarına kaptırılmasıdır. Bu açıdan bakılırsa tarih içinde sınırların kesinleşmesi, baskıya yönelik bir süreç değil, kişi ve toplumlararası ilişkileri açıklığa kavuşturan bir evrim olarak algılanmalıdır. Duvar kendi başına olumlu ya da olumsuz bir öge değildir, her şey onda açabileceğimiz kapı ve pencerelerin sayısına ve niteliğine bağlıdır.

Sınır soyut bir kavram, kalınlığı olmayan bir çizgidir ve ayrı biçimde tanımlanan ya da farklı aidiyeti olan iki alanı birbirinden ayırır. Maddi varlığı yoktur. Onun içindir ki, sınırı somutlaştıran **duvarın aidiyeti**, tüm uygarlıklarda sayısız hukuk sorunları çıkarmıştır.

Eskiden sınır yoktu, uç vardı. Uçların beyleri vardı, bunlara *akra*'dan *akritas*, *marche*'dan *marquis* ya da *marchese*, *mark*'tan *markraf* da denirdi.

Uç, bizim olandan bizim olmayana doğru bir geçiş olarak, yalnız kavimlere, devletlere, imparatorluklara özgü bir kavram değildir. Toprak üstüne konmuş iki konut arasındaki arazi de aynı kurallara uyar. Evinizden komşunuzun evine doğru

attığımız her adımda, kendi tasarruf hakkınızın giderek azaldığı ve komşunuzun tasarruf hakkının giderek arttığı bir toprağa basarsınız. Bu alanın orta yerinde ortak faaliyetler oluşur. Çamaşırlar asılır, çocuklar oynar, hayvanlar otlar, üçüncü kişiler gelip geçer. Kendi evinize doğru geldiğinizde kendi ucunuzdasınızdır.

Kat kat uygarlıkların üstünde Doğu Akdeniz'in bir köşesinde yerleşmiş bizler için bu gayet açıktır Oysa, kişiler ve toplumlar arasında sürekli değişebilen ama somut ve günlük bir güç dengesinin ürünü olan uçlardan, kadastro haritalarında çizilmiş soyut sınırlara geçiş çok uzun bir zaman alacak ve izleri günümüzde bile silinmeyecektir

ROMA HUKUKU VE İSLAM HUKUKU ARASINDAKİ FARKLAR:

Roma Hukuku ve bunun günümüze değin uygulamaları sınır esasına dayanmasına karşın İslam Hukuku, Arapça'da *fina* ya da saha olarak adlandırılan **uç ilkesini** kabul etmektedir. Bu temelde birbirleriyle çatışan iki dünya görüşü değildir ve terimlerin kökenine inildiğinde ortak yanlar görülür. Sınır kavramının ifadesi olan LİMİT, Latince *limes*'den gelir. Oysa *limes* uç demektir. Roma İmparatorluğunun *limes* askerleri uçları bekleyen güçlerdi. İslam Hukukunda en sık kullanılan *fina* sözcüğü ise büyük olasılıkla, Latince *finis*'ten üremektedir ki bu da uç anlamına gelmektedir. Yani başlangıçta **limit ancak bir uç, vardan yoğa, bizden ötekine bir geçiş** olarak algılanmaktadır ve zamanla bu kavram EGEMENLİĞİN soyut çizgisine ulaşacaktır.

Ancak Roma Hukukuna sınır kavramının yerleşmesi; pratikte bu sorunun halledilmiş olması anlamına gelmez. Roma İmparatorluğunun çökmesi ile Avrupa ortaçağında devlet otoritesinin zayıflaması, kişi haklarını zedelediği gibi **kamu alanı kavramının gerilemesine** ve bu gibi alanların işgaline; sonuç olarak yeniden uç kavramına dönülmesine yol açacaktır. Rönesans'la birlikte devlet kavramının Batı'da yeniden oturması; "ulus devlet" in ve giderek "demokratik devlet" in gelişmesi, **sınır kavramının bir uzlaşma ve karşılıklı hak ve yükümlülük sonucu olarak pekiştirilmesine yol açar.**

Doğu Roma'daki sınır, kentsel ve imparatorluğa ait bir kavram olarak yerleşmiştir: Kentin ortak alanları devlet tarafından belirlenir, vatandaş ise özel hukuk alanının dışındaki bu ortak alanların korunmasından ve ortaklığından sorumludur.

İslam hukukundaki uç kavramı ise, belirsizlik ve pazarlığın egemen olduğu yerleşim alanlarını korur ve besler. Diğer bir deyişle Roma hukukunun geliştirdiği limit, iktidar ile vatandaş arasındaki pazarlık esasına; islam hukukunun geliştirdiği uç kavramı insan-insan arasındaki pazarlık esasına dayanır. İslam hukukuna göre ortak kamusal alanlar, elbette otoritenin **alamdır ama elbette mülk de Allahındır**. Bu yüzden bu mülkte alan genişletebilmenin kuralları devlet- insan ilişkisine değil, insan insan ilişkisine ve mülk sahipliğine değil de mülkten tasarruf hakkına dayanır ve buna göre şekillenir. Örneğin esnafın kentteki kaldırım uzantıları ve sokağın kimsenin malı olmaması gibi. Elbette bu insan-insan çatışmasında güç ve para her zaman devreye girmektedir. Uluslaşmanın başından itibaren gelişen ve küreselleşmeyle farklılaşan sınırları çizerek devlet egemenliği ilan etme anlayışlarını da buralarda aramalıyız.

Roma hukukunun geçerliği bugün Kıta Avrupasının kentlerinde, İslam hukuku ise AKP döneminin kent anlayışında geçerlidir. Ancak devlet sınırlarında ne olmuştur?

ULUS-DEVLETE GEÇİŞ VE SINIRLARIN ÇİZİLMESİ:

Yüzyılın başında özellikle Kıta Avrupasının yeniden milletleşmesi sürecinde, sınırlar Roma Hukuku kapsamında çizilir: Ezel ve ebed bir mekanın çevresi belirlenmektedir. Böylece sınırlar ve Uçlar (frontier) zımni bir imleyle **boş bırakılmış medeniyetsizlik mekanları** olarak adlandırılmıştır. Bu çizgiler arasındaki geçişler de sıkı kurallara bağlanmıştır.

Bu süreçte, BM 1951 sözleşmesinin devreye girmesi önemlidir: zira başlangıçtaki şartlar korunamamakta; yerinden çeşitli nedenlerle edilmiş halklar hareket etmeye zorlanmaktadır. Bu durumda Cemiyet-i Akvam, öncelikle kendi sınırını korumak için kararlar alır: Engellemeler ve gelenin stigmatizasyonu bu sürecin en önemli belirteçlerdir.

Ta ki, 1960larda sol dalgalar devlet ve onun çizgileri hakkında önemli iddiaları ve eleştirileri getirene kadar. Bu aşamadan itibaren, devletin sınırı içen girenler; kamusal

alan hukukuna tabi kılınacak ve yarı içerde yerleştirilecektir. Ta ki AB sürecinin oluşumuna kadar.

Geçmişte ve şimdi de İslam hukukunun çeşitli görünümünü uygulayan ülkeler, devletler hata ulus-devletler için ise; sınırların anlamı daha farklıdır: **Daha ümmi bir görüntü sürmekte, hatta zaman zaman ortaklık adıyla kurulan millet birlikleri, devletlerin oluşumuna rağmen, sınırların belirsizliğini beslemektedir.** Ortadoğu'nun bir yandan sömüğeşmesi, diğer yandan bağımsızlık hareketleriyle sarsıldığı uzun yüzyıl boyunca sınırların belirsizleşmesi süregelmiştir.

TC için ise, kuruluşun hukuku Roma hukukudur (sınırlar için) Ancak bu hukuk, günlük hayatta **Mülk Allahındır** kuralıyla çelişmekte ve gerçek anlamda medeni hukuk işletilememektedir:

Ta ki Küresel çağa kadar: AB'nin kendisini mali bir sistem olarak benzeştirme çabaları; ABD'nin önlemeyen yükselişi ve süper güçlerin küresel güçler haline gelerek dünyanın geri kalanında çıkarttığı kargaşalar; sınırların hukukunu da hızla değiştirmiş, Roma hukuku yerine cemaat hukuku ve belirsizlik egemen olmaya başlamıştır. **Great excursion** olarak adlandıracağımız bu dönemde; halkların hareketleri esas temeli yoksulluk ve daha iyi bir hayat arayışı olan birkaç kanalda görülür.

Ancak asıl olarak artı AB ve ABD'nin Roma hukukunu ihlal etmeye başladıklarını ve egeyenliği belirsizleştirmeye, mülk alanlarını genişletmeye ve içerde ve dışarıdaki sınırları bir yandan eritmeye bir yandan da istenmeyenler için (cemaat) sertleştirmeye başladıklarını söylemeliyiz. Özetle, gömen politikalarını demokrai vaadi yatay demokrasi'den (horizontal democracy) şimdilerde dikey coğrafyalanma ve dikey demokrasiye (vertical geographies) (vertical democracy) dönmüş durumdadır.

Dış İşleri Bakanı, 'Libya'nın Dostları' toplantısına katılmak üzere gittiği Fransa yolunda bölgesel sorunlar üzerine konuşmuş, 'siyasi coğrafyaya tarih isyan ediyor' (Bugün, 13 Şubat) şeklinde özetlenen bir sohbet yapmış. Kendi ifadesi ile, "Sınırlarımızın bulunduğu bölgedeki eski yapılanma sağlam temele oturmuyor. Bölgenin tarihi zemini buna isyan ediyor. Halkların tekrar kaynaşmaya ihtiyacı var.

Duvarlar örölsün istemiyor” demiş.